

WPU/IWI Convenant

Onlangs sloot het samenwerkingsorgaan Innovatie Wetenschappelijke Informatievoorziening (IWI) met de Groep Wetenschappelijke en Professionele Uitgevers (WPU) van het Nederlands Uitgeversverbond een convenant over gebruikerslicenties voor elektronische wetenschappelijke informatie. *Informatie Professional* verzamelde de eerste, veelal kritische reacties (zie kader). Maar eerst: wat houdt het Convenant in?

De uitgevers en de wetenschappelijke onderwijs- en onderzoeksinstellingen streven, aldus het Convenant, naar een ruime en onbelemmerde toegang tot informatie voor de overeengekomen groep gebruikers. Uitgevers en instellingen willen daarbij samenwerken en in overleg komen tot een betere dienstverlening.

Knelpunten De overgangsfase van een 'papieren omgeving' naar elektronische informatie vergt zowel van de uitgevers als van de instellingen grote investeringen. Instellingen erkennen dat voor informatie die uitgegeven wordt door commerciële uitgevers moet worden betaald. Zowel uitgevers als instellingen streven daarom

'Never the twain shall meet'

Na het lezen van het Convenant is het voor mij de vraag wat onze bibliotheek ermee opschiet wanneer bijvoorbeeld Sdu of Wolters Kluwer hun licentievoorwaarden aanpassen aan hetgeen in dit Convenant is overeengekomen. Het Convenant streeft naar 'licentievoorwaarden en prijsmodellen'. Alsof die nu niet bestaan. Zolang er (elektronische) informatie wordt aangeboden door uitgevers, hebben deze uitgevers hun voorwaarden gesteld aan licenties en prijzen. In het algemeen zijn deze voorwaarden voor wetenschappelijke bibliotheken onderhandelbaar. Ook de Stads- of Athenaeumbibliotheek (die tevens de bibliotheekvoorziening voor Hogeschool IJsseland verzorgt) onderhandelt regelmatig met succes over de condities. Hier geldt de werking van het marktprincipe.

In het Convenant wordt gesteld dat beide partijen streven naar een ruime en onbelemmerde toegang tot informatie. Dat lijkt me zacht gezegd ongenueanceerd. Commerciële uitgevers mogen dan wel de wens en opzet hebben om zo veel mogelijk licenties te kunnen afsluiten, maar een niet onbelangrijke belemmering hierbij kan de prijs van het product en/of het beperkte budget van de instelling vormen. Het is een mooi streven: 'een ruime en onbelemmerde toegang tot informatie', maar de realiteit is dat de schoorsteen van de uitgever moet roken en dat de instellingen beperkte middelen hebben.

Het optreden als consortium lijkt interessant voor instellingen om een indrukwekkende onderhandelingspartner te zijn, maar staat of valt met het gesloten blijven van de gelederen. De autonomie van de universiteitsbibliotheken maakt het onwaarschijnlijk dat er altijd een gesloten front zal zijn. In dat geval zal het effect van een consortium gering zijn en bestaat de kans dat de nadelen die zo'n consortium aankleven de voordelen zullen overschaduwen.

Veel van wat in het Convenant wordt nagestreefd is mijns inziens in de dagelijkse praktijk al geregeld, in licentievoorwaarden of door onderhandse afspraken. Commerciële uitgevers en bibliotheken hebben verschillende doelstellingen. Dit Convenant maakt daar uiteraard geen eind aan, maar ik heb ook niet het idee dat de consumentenpositie van bibliotheken ten opzichte van uitgevers met dit Convenant is versterkt.

Jan Keuning, plv. hoofd dienstverlening Stads- of Athenaeumbibliotheek, Deventer

Schoorvoetend op weg

Het WPU/IWI Convenant betekent met name aan uitgeverszijde conceptueel een doorbraak. Uitgevers reageerden tot nu toe heel krampachtig bij de gedachte dat een bibliotheek zou leveren uit een elektronisch magazijn in plaats van uit een papieren magazijn. Aan de kant van bibliotheken betekent het Convenant vooral een efficiencyverbetering. Het is nu eenmaal minder werk om iets uit een elektronisch magazijn op te halen dan uit een papieren magazijn. De IBL-tarieven zullen een fractie meer van de kosten dekken dan in de papieren wereld. Veel meer kan ik er nog niet in zien, overigens met alle respect voor de onderhandelaars.

Ik zie dus ook absoluut geen reden voor de veronderstelling dat er spannende verschuivingen in IBL-patronen op zullen treden. Waarom bibliotheken nu opeens gebruiksgegevens en kosten over de afgelopen vier jaar moeten overleggen, ontgaat mij dan ook. De uitgevers hoeven dat toch ook niet te doen? Juist in het kader van het Convenant zou het absoluut noodzakelijk zijn om inzicht te hebben in aantallen abonnementen en productiekosten van tijdschriften over de afgelopen vier jaar. Pas dan kun je immers nagaan of 'de exploitatiemogelijkheden van de uitgever worden geschaad'. Kortom, of je licht de hele informatieketen bedrijfseconomisch door, waar ik voor zou zijn, of je doet het niet. Op dat punt is het Convenant bepaald onevenwichtig.

Het Convenant vraagt voorlopig vooral om vervolgacties. Ik noem:

1. Kan nu ook een ont koppeling plaatsvinden tussen het papieren en elektronische abonnement? Tot nu toe moesten papieren abonnementen mede worden aangehouden omdat alleen daaruit kopieën mochten worden gemaakt. Die reden gaat nu vervallen.
2. Mag digitale levering wel of niet? Naast levering per post en fax gebruiken bibliotheken al lang Internet als transportmechanisme. Leidt het Convenant er nu toe dat je eerst een papieren printje uit je elektronisch magazijn moet maken, om dat vervolgens weer in te scannen en te versturen? In ieder geval lijken het Convenant en een persbericht van Elsevier elkaar op dit punt tegen te spreken.
3. Het onderscheid tussen eigen gebruik van commerciële en van niet-commerciële aard in het Convenant roept direct vragen op. De wetgever kent dit onderscheid niet en bij de huidige onderzoekspraktijk - denk bijvoorbeeld aan derde-geldstroomonderzoek - lijkt het ook niet hanteerbaar.
4. Veel zinniger lijkt het principe dat documentleverantie de exploitatie van het tijdschrift niet mag schaden. In de Verenigde Staten is dit principe al operationeel, denk aan de Texaco-zaak van enige jaren terug. Overigens is in dit verband wel de vraag relevant hoe lang nog

naar licentievoorzwaarden en prijsmodellen die enerzijds tegemoet komen aan de noodzaak voor uitgevers om te opereren op een verantwoorde bedrijfs-economische basis en anderzijds in overeenstemming zijn met hetgeen de instellingen zich in redelijkheid kunnen veroorloven.

De gebruiksvoorwaarden worden mede bepaald door de prijs, omvang, aard en duur van de beschikbaar gestelde informatie, alsmede door de dienstverlening en technische mogelijkheden van uitgevers, waardoor deze voorwaarden per uitgever kunnen verschillen. In ieder geval is substantiële en systematische reproductie en terbeschikkingstelling van de beschikbaar gestelde informatie aan derden, zodanig dat de exploitatie-mogelijkheden van de uitgever worden geschaad, niet toegestaan.

Beide partijen zien in het contracteren met instellingen binnen een consortium goede mogelijkheden om tot oplossingen van zich voordoende knelpunten te komen.

De instellingen en de uitgevers zullen ernaar streven gezamenlijk data te verzamelen en gebruikersonderzoek te doen om op basis daarvan, ieder vanuit zijn eigen invalshoek, beter inzicht te verkrijgen in de aard en omvang van het gebruik van elektronische informatie. Geautoriseerd om de door commerciële uitgevers verstrekte elektronische informatie op enigerlei wijze te raadplegen zijn:

- ieder die aan de instelling gelieerd is en de informatie wenst te gebruiken voor wetenschappelijk onderzoek, -onderwijs of maatschappelijke dienstverlening van niet-commerciële aard;
- derden, doch uitsluitend binnen de bibliotheek en uitsluitend ten behoeve van wetenschappelijk onderzoek en onderwijs of eigen gebruik van niet-commerciële aard.

Zodra het gebruik door derden een omvang aanneemt die de exploitatie voor de uitgevers aantast, zijn instellingen bereid daarover nadere afspraken te maken.

van tijdschriften kan worden gesproken en wat de exploitatiebaarheid van een los artikel betekent. Dit lijkt mij nu een echt millennium-vraagstuk.

Leo Waaijers, bibliothecaris TU Delft

Een dooie mus uit eigen doos?

Eindelijk samenwerking - wat een verheugend bericht. Maar in de huidige situatie blijkt het te gaan om grofweg: een wetenschappelijke uitgever - Elsevier - en een professioneel-juridische uitgever - Wolters Kluwer. Dit commentaar beperkt zich tot wetenschappelijke informatie.

Met een jaarproductie van honderddertig- à honderdveertigduizend tijdschriftartikelen lijkt het aanbod omvangrijk, maar gespreid over het hele Science Technology Medicine/STM-gebied betekent het iets meer dan tien procent van de markt. De Nederlandse vraag, die toch al beperkt is, komt van dertien instellingen. Door het beperkte volume en de spreiding in vraag en aanbod is het een kleinschalig project. Belangrijker dan de omvang lijkt me het leer-effect van de samenwerking. Om dat te kunnen beoordelen vraagt het onderscheid tussen interbibliothecair leenverkeer (IBL) en documentleverantie de aandacht: IBL impliceert levering op basis van wederkerigheid uit de hele collectie van de bibliotheek en betreft meestal het aanvragen van literatuurreferenties, terwijl documentleverantie zich beperkt tot de commerciële/eenzijdige levering van de meest gevraagde documenten, grotendeels als gevolg van attenderingssystemen. Hier gaat het om elektronisch - dus recent - materiaal en is er eerder sprake van documentleverantie. Door het experiment te presenteren als een onderzoek naar IBL in de digitale bibliotheek, wordt de afhandeling van het IBL - door de toegenomen complexiteit - eerder verstoord dan versneld. Levering vanuit een nog zeer beperkt elektronisch bestand kan net als documentleverantie beter op één plaats worden geconcentreerd. Daarmee zijn we er nog niet: voor het organiseren van een efficiënte elektronische documentleverantie is een daarmee geïntegreerde adequate attendering een *conditio sine qua non* en die attendering werkt nog onvoldoende.

Financieel heeft bij een dergelijk te verwachten beperkt gebruik het uitgeversaanbod van een '0-tarief' weinig te betekenen gezien:

- de door de bibliotheken te verrichten organisatorische inspanningen;
- het te verwachten beperkte aantal leveringen;

- de in verhouding tot het gebruik al veel te hoge abonnementsprijzen. Samenvattend: samenwerking tussen uitgevers en universiteiten in het digitaliseringsproces is nodig; dat is de positieve kant. Het belang van die samenwerking ligt vooral in het opbouwen en voortzetten ervan. Maar kies dan wel een experiment waarvan iets geleerd of waarmee iets bereikt kan worden. Bijvoorbeeld: kan er geen elektronische levering vanuit een centraal punt (Delft?) met adequate attendering worden opgezet?

Guus Schippers, bibliothecaris Natuur- en Sterrenkunde Universiteit Utrecht

Nieuwe mijlpaal

EBLIDA verwelkomt het onlangs afgesloten Convenant tussen WPU en IWI. Deze overeenkomst is een nieuwe mijlpaal in de ontwikkeling van evenwichtige contractmodellen voor de toepassing van nieuwe technologieën in bibliotheken.

Binnen de context van lopende discussies en eerdere overeenkomsten over beginselen voor het verlenen van licenties tussen uitgevers en bibliothecarissen gedurende de afgelopen jaren, is het weer een stap vooruit in de richting van werkbare oplossingen om nieuwe technologieën in bibliotheken te kunnen inzetten. De overeenkomst over de uitvoering van een experiment met IBL in de digitale omgeving, die deel uitmaakt van het Convenant, verdient speciale aandacht.

IBL is een van de meest controversiële onderwerpen in de elektronische omgeving. Toen EBLIDA in 1994 met financiële steun van de Europese Commissie de European Copyright User Platform (ECUP) oprichtte, om bibliothecarissen te ondersteunen bij de aanpassing aan de snel veranderende digitale omgeving, was het een van de taken van de ECUP-stuurgroep om te onderzoeken en te definiëren welke elektronische bibliotheekdiensten zouden moeten worden toegestaan als statutaire uitzonderingen op de exclusieve rechten van rechthebbenden, en over welke activiteiten afzonderlijk zou moeten worden onderhandeld om te komen tot licenties. In heel Europa werd dit uitgangspunt van de ECUP gebruikt als een beginpunt voor discussies tussen bibliothecarissen en uitgevers over beginselen voor het gebruik van elektronische documenten.

Tijdens de eerste bijeenkomst in juli 1995 ontstond er onmiddellijk een controverse over de kwestie van IBL. Het toenmalige standpunt van de uitgevers was dat IBL op dezelfde wijze zou moeten worden behandeld als elektronische documentleverantie en niet zou moeten worden

De instellingen zullen externe gebruikers buiten de bibliotheek geen open toegang verlenen tot de door commerciële uitgevers verstrekte elektronische informatie.

Integriteit van informatie De instellingen zullen de integriteit van de door uitgevers ter beschikking gestelde informatie respecteren. De instellingen zullen daartoe de inhoud niet bewerken c.q. opdelen in andere eenheden en alle copyrightvermeldingen ongewijzigd opnemen. De uitgevers zullen met inachtneming hiervan de instellingen niet beperken in het recht om de data te integreren in hun lokale infrastructuur en informatiediensten.

Gebruiksgegevens De instellingen en de uitgevers zijn bereid gezamenlijk onderzoek te doen naar gebruiksgegevens om zo de ter beschikking gestelde informatie en het gebruik daarvan te kunnen analyseren. De ano-

nimiteit van de individuele gebruikers en de vertrouwelijkheid van hun onderzoek worden daarbij volledig beschermd.

IBL-experiment In het kader van dit Convenant wordt gezocht naar een pragmatische oplossing voor het leveren van kopieën door een bibliotheek van uitgegeven informatie op aanvraag van een andere bibliotheek (IBL) in een elektronische omgeving. Daartoe wordt voorgesteld dat uitgevers, onder voorbehoud van rechten in het kader van een experimentele regeling, IBL tijdelijk toestaan, waarbij de instellingen onderzoek zullen verrichten naar de omvang van IBL en de daarmee gemoeide werkelijke kosten aan de zijde van de instellingen. Op basis van dit onderzoek zal gepoogd worden inzicht te verkrijgen in de mogelijke effecten van IBL voor de normale exploitatie van uitgevers en voor de bedrijfsvoering van de instellingen. IWI en WPU stellen voor het experiment aan te gaan

vrijgelaten. Zij stelden dat het concept van IBL niet zou moeten worden erkend in een elektronische omgeving. Individuele contracten tussen uitgevers en gebruiksgroepen (inclusief bibliotheken) zouden moeten voorzien in directe elektronische documentleverantie van uitgevers naar gebruikers, en dit zou 'elektronische documentleverantie uitgevoerd onder de noemer van IBL' uitsluiten.

Discussies tussen uitgevers en bibliotheken over elektronische diensten gingen verder in verschillende landen en op verschillende manieren, op Europees niveau binnen het kader van de gemeenschappelijke ECUP-activiteiten. De bedoeling was om consensus te bereiken over een kader voor licentie voor het gebruik van elektronisch materiaal. Tijdens die discussies werd echter duidelijk dat de specificatie van gebruikersrechten - zoals die werden aangegeven in de ECUP-richtlijnen - in dit stadium slechts ten dele aanvaardbaar zouden zijn, en men besepte dat het noodzakelijk was om die specificaties te testen in de werkelijkheid, omdat niemand echt kon voorzien hoe gebruikspatronen zouden veranderen en welke gevolgen deze zouden hebben. De Nederlands/Duitse 'Licensing Principles' van oktober 1997 stellen expliciet dat 'aan universiteitsbibliotheken zou moeten worden toegestaan om door middel van druk, fax of e-mail kopieën te maken van gegevens geleverd door de uitgever voor niet-commercieel IBL-verkeer, binnen de richtlijnen voor redelijk gebruik/juridische voorschriften voor auteursrecht'. Het moet worden toegejuicht dat de volgende stap nu wordt gezet. Het experiment wordt uitgevoerd in een zeer specifieke, nauw omschreven situatie waarin alleen de UKB-bibliotheken betrokken zijn. De resultaten zullen niettemin ook van groot belang zijn voor allerlei andere bibliotheken in andere landen.

Barbara Schleihagen, directeur EBLIDA

Maatwerk en samenwerking

De vraag naar en het aanbod van elektronische informatie en de daarbij behorende dienstverlening is zeer divers. Uitgevers en gebruikers spelen daar op in door in gebruikslicenties maatwerk overeen te komen. Er is een directe relatie tussen de prijs en de gebruiksvoorwaarden, de omvang, de aard en de duur van de beschikbaar gestelde informatie. Dit brengt met zich mee dat over deze onderdelen van te maken afspraken tussen wetenschappelijke onderwijs- en onderzoeksinstellingen enerzijds en uitgevers anderzijds geen collectieve afspraken gemaakt kunnen worden. Daarbij mag ook niet uit het oog worden verloren dat er sprake is van een overgangsfase van papieren producten naar elektronische informatie, waarin beide

producten voorlopig naast elkaar bestaan en zowel uitgevers als gebruikers voor dubbele kosten staan. De instellingen zien desondanks hun budgetten niet toenemen en uitgevers moeten op een bedrijfseconomisch verantwoorde wijze hun aanbod en dienstverlening blijven optimaliseren. Er moet dus gezocht worden naar andere samenwerkingsmodellen en een van de oplossingen kan liggen in het samenwerken met consortia zoals de UKB. In het buitenland hebben uitgevers daar ook goede ervaringen mee opgedaan. Maar ook hier geldt dat het uiteindelijk maatwerk wordt tussen de uitgever en de gebruikersgroep waaraan hij levert.

Het belang van het Convenant is het besef dat alle betrokken partijen uiteindelijk hetzelfde doel nastreven en dat zij er samen uit moeten kunnen komen om dat doel, die optimale informatievoorziening, te bereiken. Het is dan ook bijzonder triest dat het ondertekenen van het Convenant een van de laatste publieke taken van de betreunde Jankarel Gevers is geweest. Hij is altijd een belangrijk stimulator geweest voor de samenwerking tussen IWI en de uitgevers.

Maar het Convenant biedt ook wel degelijk concrete aanknopingspunten voor de praktijk. Het is duidelijk geworden dat uitgevers het niet zoeken in het gedifferentieerd beperken van toegang tot informatie. Het model gaat juist uit van een zo ruim mogelijke toegang. Bepaald wordt de definitie van de geautoriseerde gebruikersgroep: die moet goed afgebakend kunnen worden, want het model wordt op zijn kop gezet wanneer toch levering aan derden plaatsvindt. En daar kwamen partijen op het hete hangijzer van document delivery aan (gebruikers van) andere instellingen, hetgeen in bibliotheekkringen nog steeds met de onjuiste term interbibliotheecair leenverkeer (IBL) wordt aangeduid.

Tijdens het overleg is opnieuw gebleken dat betrokken partijen zeer verschillende percepties hebben van de omvang van IBL en de mogelijke invloed op de normale exploitatie van de uitgever en van de werkelijke kosten die IBL nu voor instellingen met zich meebrengt. Het tekent de relatie tussen IWI en de uitgevers dat hierover geen verbodsacties worden uitgevoerd, maar dat gekozen is voor een regeling waarin IBL formeel wordt toegestaan tegen een 0-tarief, zelfs in volledig elektronische vorm, in ruil voor gegevens over omvang en kosten van IBL. Na afronding van dat onderzoek kunnen partijen op basis van feiten met elkaar verder praten en dan zullen partijen ook hierover - in de geest van Gevers - er samen uitkomen.

M.J. Frequin, secretaris Juridische Zaken van het NUV

voor de periode van één jaar. Het experiment geldt uitsluitend voor IBL tussen de leden van de UKB onderling en heeft uitsluitend betrekking op levering van kopieën van tijdschriftartikelen in het kader van IBL, waarbij het desbetreffende artikel wordt gegenereerd uit een bij een van de UKB-bibliotheken dan wel bij een door de UKB-bibliotheken in overleg met de licentiegever aangewezen instantie, gelocaliseerde database, waarin door licentie verkregen elektronische versies van tijdschriften zijn opgeslagen.

Gedurende de experimentele periode zullen de uitgevers voor IBL op basis van deze files per post, fax of in elektronische vorm een 0-tarief hanteren. De instellingen zullen daarbij alleen de huidige binnen UKB afgesproken interne tarieven aan elkaar doorberekenen (f 1,- per pagina).

Als onderdeel van het experiment zal, op basis van nader overeen te komen criteria, de totale omvang van IBL (onder meer het aantal aanvragen en gehonoreerde

aanvragen) in kaart worden gebracht, waarbij als startpunt een referentiekader gedefinieerd wordt in de vorm van cijfers over het totale gebruik van IBL voor tijdschriftartikelen over de afgelopen vier jaar door de bibliotheken die samenwerken in UKB-verband. In het kader van de voor IBL in elektronische vorm benodigde licenties kunnen desgewenst nadere individuele afspraken worden gemaakt over gebruiksgegevens op titel- of artikelniveau.

Tevens zal op basis van nader overeen te komen parameters een onderzoek worden verricht naar de werkelijke kosten van IBL voor de UKB-instellingen.

Na één jaar wordt dit model geëvalueerd waarbij met name wordt nagegaan of de elektronische leveringsmogelijkheden tot een significante verschuiving in het gebruikerspatroon van IBL hebben geleid. De WPU zal haar leden en IWI zal haar participerende instellingen aanbevelen aan de experimentele regeling mee te werken.

Bescheiden stap

Meerwaarde-economie is de economie waarin producenten, toeleveranciers en gebruikers in wisselwerking en op mondiale schaal streven naar meerwaarde voor de gebruiker. Zij functioneren daardoor in een zich continu wijzigende rolverdeling. In deze economie vervaagt het onderscheid tussen goederen en diensten en wordt meerwaarde gezamenlijk bedacht en gerealiseerd en dus door geen van de betrokken partijen afzonderlijk 'toegevoegd'. Het waardevormend vermogen zit niet in het product of de dienst als zodanig, maar in de effectiviteit van de wisselwerking. Gegeven het hoge kennisgehalte van die 'toegevoegde waarde' wordt ook gesproken van *kenniseconomie*. De term kenniseconomie duidt op een economie waarin niet zozeer de 'klassieke' grondstoffen, het kapitaal en de arbeid belangrijke hulpmiddelen zijn, maar vooral ook de generering en de toepassing van kennis. Kennis niet zozeer als vierde productiefactor, maar kennis mede als wezenlijke component van grondstoffen, kapitaal en arbeid. In de kenniseconomie is de wisselwerking tussen producenten, toeleveranciers en gebruikers synoniem aan de wisselwerking tussen onderzoeken, onderwijzen en ondernemen; aan de wisselwerking tussen het genereren, het zich eigen maken en het toepassen van kennis; aan de samenhang tussen wetenschappelijke, educatieve en professionele informatievoorziening. Consequent aan die kenmerken zijn in de kenniseconomie alle partijen betrokken bij het genereren, het zich eigen maken en het toepassen van kennis onderhevig aan veranderende rolverhoudingen.

Ter nadere precisering van die veranderende rolverhoudingen is het Convenant een bescheiden stap. Inderdaad bescheiden.

Mari Pijnenborg, oud-directeur Elsevier Science

Experiment zonder durf

Een Convenant tussen uitgevers en wetenschappelijke instellingen is altijd hoopgevend. Het geeft aan dat de partijen onderkennen elkaar nodig te hebben om de vraagstukken die er zijn op te lossen. Het is echter twijfelachtig of het WPU/IWI Convenant van veel betekenis zal blijken te zijn. Als er zich een probleem voordoet, is het vaak een van de gemakkelijkste uitwegen om een 'experiment' te doen. Dat is op zichzelf geen slechte zaak, maar de vraag moet worden gesteld of de randvoorwaarden van zo'n experiment een zinnige en bruikbare uitkomst aannemelijk maken. Het voorgestelde experiment maakt een bruikbaar resultaat helaas weinig plausibel. De schaal is te gering en de termijn te kort. Bovendien zijn de randvoorwaarden nogal vaag. Er

spreekt wat weinig durf uit. Ik vermoed dat aan het eind van het experiment een evaluatie van alles leert, maar nog steeds geen wezenlijke aanknopingspunten biedt voor beleidsbeslissingen van hetzij uitgevers, hetzij wetenschappelijke instellingen.

Het lijkt erop dat de nadruk uitsluitend op onmiddellijk gebruik van de wetenschappelijke literatuur ligt, en het Convenant (en in elk geval het voorgestelde experiment) lijkt aan de beschikbaarheid als zodanig van de literatuur geen waarde toe te kennen. Beschikbaarheid is op zichzelf in de meeste gevallen echter ook waardevol. Een gedegen experiment houdt daar rekening mee.

Elders is de gedachte ontwikkeld dat wetenschappelijke informatie het best gezien kan worden als een soort 'infrastructurele' voorziening voor wetenschappelijke instellingen, in plaats van min of meer een 'verbruiksgoed'. Deze gedachte heeft bij Academic Press geleid tot een *business model* dat het concept van abonnementen vervangt door dat van licenties. Door de opkomst van de mogelijkheden die elektronisch uitgeven (met name via www) biedt, is zo'n licentiemodel in de praktijk haalbaar geworden. Academic Press staat een licentie aan consortia van instellingen voor, waarbij al deze instellingen (alle officieel aan de instellingen gelieerde individuen) elektronische toegang hebben tot alle wetenschappelijke tijdschriften in een gegeven relevant uitgeefprogramma. Voor individuele instellingen zou dat in de meeste gevallen een substantiële verbetering van de dienstverlening aan onderzoekstaf en studenten betekenen. Het zou bovendien voor de betreffende tijdschriften IBL volstrekt overbodig maken.

Indien een aantal (grotere) uitgeverijen en de meerderheid van de wetenschappelijke instellingen ervan zou kunnen worden overtuigd een dergelijke consortiumlicentie als experiment voor een periode van bijvoorbeeld drie jaar aan te gaan, zou een werkelijk significant beeld van verschuivingen in gebruikspatronen kunnen worden gevormd.

In het UK, in een aantal staten in de VS, in Australië, en in diverse landen in het Verre Oosten en op het vasteland van Europa, is een dergelijk model hier en daar al in werking. Het langst in het UK, waar de landelijke licentie al in haar derde jaar tot wederzijds voordeel en tevredenheid van de partijen functioneert. Er is een evaluatie van het model in Engeland beschikbaar via HEFCE in Bristol, en het is aan te bevelen voor zowel uitgevers als wetenschappelijke instellingen in Nederland om van dat document kennis te nemen.

Johannes Velterop, managing director Academic Press Ltd (Londen)

* Verkrijgbaar bij: External Relations Department, HEFCE, Northavon House, Codrington Lane, Bristol BS16 1QD, United Kingdom.